

REGNTUNGA SKYAR

ULRIKA ANDERSSON, ANDERS CARLANDER
OCH PATRIK ÖHBERG

*Regntunga skyar varthän jag än ser,
nån sol finns ej mer (...)
Regnvåta tuvor tyst blicka ner,
Så grått allt sig ter (...)
Den fågel som nyss sjöng
Är plötsligt tyst och stum*

*Regntunga skyar,
Hasse Ekman (1940)*

Det finns ett före och ett efter. Ett före, som var världen såsom vi kände den innan den stora stormens härjningar drog in över land. Ett efter, som vi ännu inte vet hur det kommer att te sig. Någonstans däremellan en skärseld av osäkerhet, oro och trevande försök att hitta nya förhållningssätt. Det var nog få som kunnat föreställa sig att det var så det nya årtiondet skulle börja; att förödel- sen av en viruspandemi så tvärt skulle stänga gränser och sätta stopp för den fria rörligheten, att så många verksamheter och arbetstillfällen skulle gå förlorade, att en av de viktigaste uppmaningarna skulle vara att hålla social distansering.

Så här en bit in på 2020, kan det nästan vara svårt att föreställa sig vad det var som låg i fokus under 2010-talets sista år, vilka de politiska trätomålen var, vad vi pratade om och vad vi egentligen tyckte. En blick i det gångna årets nyhetsbevak- ning visar en dagordning med fokus på Europaparlamentsvalet, brexitförhandlingar, klimatförändringar, gängkriminalitet och skjutningar. Det är mot bakgrund av denna verklighet som årets forskarantologi från SOM-institutet har fått sitt namn: *Regntunga skyar*. Titeln knyter an till de nya orosmoln och konfliktlinjer som vi kunnat skönja i det svenska samhället vid 2010-talets slut. Det svenska partiland- skapet har befunnit sig i en omstrukturerings tidevarv, där den politiska kartan successivt ritas om. Vänster och höger är inte längre den givna blockindelningen, snarare kan skymtas konturer av ett nytt, konservativt block. Kulturella värderingar har fått en allt viktigare betydelse, där frågor om identitet, globalisering, kultur och gränsdragning av nationalstatens ansvarsområden är centrala. Prognoser för hur de politiska vindarna blåser låter sig inte lätteligen göras.

Under 2019 duggade rapporterna om att världen står inför oåterkalleliga tröskel- effekter och att nivåerna av växthusgaser är rekordhöga, tätt. Kraven på politiker och makthavare att agera omgående för att skydda miljön och begränsa klimatför-

ändringarna ljud höga under året, samtidigt som en svensk tonåring inspirerade till världsomfattande klimatdemonstrationer. Nationellt var det ett sprängningarnas och skjutningarnas år. Debatterna om gängkriminalitet och grova våldsbrott gick heta, tillsammans med frågor om terrorism och våldsbejakande extremism.

I flera länder runtom i världen skådades under 2019 omfattande proteströrelser mot ekonomisk ojämlikhet, bristande offentlig service och korruption. Den gemensamma nämnaren bakom protesterna har beskrivits som de unga generationernas pessimism inför framtiden och deras upplevelse av hur det sociala kontraktet mellan stat och medborgare successivt luckras upp. Protesterna har inte direkt minskat under våren 2020. I skrivande stund har nya vågor av protester och oroligheter blossat upp till följd av ett polisingripande i delstaten Minneapolis, vilket tragiskt kom att resultera i amerikanen George Floyds död. "Black Lives Matter"-rörelsen samt andra organisationer har anordnat demonstrationer både i USA men även i Sverige. President Donald Trump har mött demonstrationerna med hot om militära insatser och anklagas för att spä på en redan stark splittring mellan människor i ett alltmer polariserat land.

Den dystra framtidstron är kännetecknande för unga idag, framför allt bland dem i "Generation Z", den åldersgrupp som efterföljer millenniegenerationen. Millenariegenerationen har varit den första generationen som fått det sämre relativt sett jämfört med tidigare generationer, till exempel när det gäller etablering på bostads- och arbetsmarknaden. Samtidigt är skillnaderna inom generationerna stora. Ökande strukturella ojämlikheter bidrar till att sociala, ekonomiska, kulturella och politiska avstånd mellan olika grupper växer, vilket i sin tur riskerar att leda till fler konflikter, ökad social oro och minskad känsla av samhörighet. Därtill kan adderas de omfattande förändringar av arbetsmarknaden som slog till från en dag till en annan i samband med coronapandemins snabba spridning. På kort tid har skribenter och media världen över börjat referera till Generation Z som "Generation Corona". Lämpligheten i det epitetet kan diskuteras, men det är ett välkänt faktum att ålderskohorter som tar examen och ska etablera sig i rådande kriser och lågkonjunktur får det svårt många år framöver. Det återstår att se vilka långsiktiga konsekvenser coronapandemin får för en redan bekymrad generation. Mycket talar för att Generation Z får ett ännu sämre utgångsläge jämfört med millenariegenerationen samt tidigare generationer.

Varje generation har förstås sina problem, men hur ska vi egentligen förstå den tid vi lever i? Och vad kan vi förvänta oss inför framtiden? Det är några av de frågor som vi söker svar på i årets forskarantologi. Med data från 2019 års nationella SOM-undersökning finns möjlighet att fördjupa kunskapen om hur den allmänna opinionen tedde sig under det gångna året, vilka förändringar som karakteriserat 2010-talet, och kanske också vad väntar i början av ett nytt decennium.

I detta första kapitel inleder vi våra analyser av den nationella SOM-undersökningen 2019 genom att granska några utvalda områden inom (S)amhälle, (O)pinion och (M)edier som präglats av tunga moln. Mer specifikt kommer vi att studera vad

som oroar människor inför framtiden samt hur den svenska demokratin mår, då dessa två områden är centrala för en ökad förståelse inför människors samhällssyn, politiska ställningstaganden och bemötande av medmänniskor.

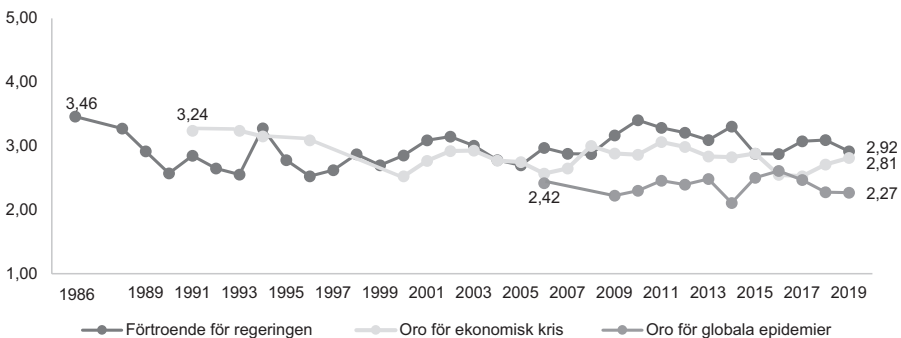
Regntunga orosmoln på den svenska himmeln

När framlidne professorn i internationell hälsa, Hans Rosling, i boken *Factfulness* listade vad han ansåg vara de största globala hoten mot världens hälsa, stod "global pandemi" överst. På plats två till fem följde finanskollaps, världskrig, klimatförändringar och extrem fattigdom (Rosling m.fl., 2018). Få har nog kunnat föreställa sig hur snart hans förutsägelse skulle aktualiseras. Inom kampsport brukar man säga att de farligaste slagen är de man inte ser komma. Om vi överför det resonemanget till vad svenskarnas oroade sig för 2019 är det inte underligt att coronapandemin allvarligt har skadat vårt samhälle. Globala epidemier var en av de saker som svenskarna oroade sig allra minst över hösten 2019. Endast 22 procent var mycket oroliga för ett framtida utbrott av en global smitta (figur 2). Strax där bakom kom stor arbetslöshet, som en femtedel kände stor oro inför. Det som oroade allmänheten allra minst var en ekonomisk kris (18 procent). Svenska folkets spåkula har med andra ord varit ganska grumlig. Tre av fyra orosmoln som inte stressade svenskarna nämnvärt under 2019 är nu en verklighet som det svenska samhället har att hantera en längre tid framöver. Om vi studerar närmare hur oro för globala epidemier och ekonomisk kris har sett ut under åren är det relativt tydligt att oron tycks fluktuera och variera kring faktiska händelser (figur 1). Under 90-talet var oron för ekonomisk kris något högre, sannolikt till följd av den då rådande ekonomiska krisen. Vid millennieskiftet ökade oron på nytt då IT-bubblan sprack. Därefter följer några år med lägre oro för att på nytt ta fart efter finanskrisen 2008. Förvisso har de stimulansåtgärder som introducerades till följd av finanskrisen klingat kvar, vilket sannolikt har agerat blåslampa på en av de längsta och kraftfullaste börsperioderna i historien. Det har likväl funnits mindre orosmoln på den ekonomiska mätsticken kopplade till geopolitiska konflikter, kärnvapenhot, tullkrig samt priset på råolja. Oro för globala epidemier påverkades med största sannolikhet efter svininfluensan då oron steg årligen mellan 2009 och 2014.

I tider av nationell kris och oro brukar förtroende för regeringen dyka upp på medias agendor och studerar vi hur svenska folkets förtroende för regeringen har sett ut över tid verkar det nästan som om förtroendet och oron följs åt i figur 1. Det varierar något mellan åren och det är inte heller möjligt att analysera närmare för varje undersökning men förtroende för regeringen och oro för ekonomisk kris är svagt negativt korrelerat ($r \approx .10$, $p < .001$) och ett något svagare samband för oro för globala epidemier ($r \approx .05$, $p < .001$). Förtroendet för regeringen under coronapandemin har mätts minutiöst från flertalet aktörer i Sverige och enligt den senaste mätningen har det från början ökade förtroende för både regeringen och Folkhälsomyndigheten rasat, nu när facit – åtminstone i relation till övriga

länder – delvis har kommit medborgarna tillhanda (Sennerö, 2020). Det skulle kunna innebära att i tider av kris och oro ökar förtroendet till sittande ledare i ett försök att mildra de psykologiska konsekvenserna av kris, men om och endast om sittande regering bedöms tillräckligt kapabla att hantera krisen (Albertson & Gadarian, 2015). Efter tsunamikatastrofen 2004 fick den svenska regeringen omgående kritik för att agera saktfärdigt. Det svaga agerandet 2004 följdes sedan av turerna efter stormen Gudrun 2005. Änjo blev den svenska regeringens hantering ett omdebatterat ämne. Den socialdemokratiska regeringens oförmåga att framstå som handlingskraftig bidrog sedermera till valförlusten 2006 (Eriksson, 2017). En kris behöver inte med nödvändighet leda till att medborgarna ger regeringen tummen upp.

Figur 1 Svenska folkets oro inför ekonomisk kris, globala epidemier samt förtroende för regeringen, 1986–2019 (medelvärde)

Kommentar: Förtroendefrågan lyder: "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete? – Regeringen" med svarsalternativen "Mycket stort förtroende", "Ganska stort förtroende", "Varken stort eller litet förtroende", "Ganska litet förtroende" samt "Mycket litet förtroende". Orosfrågorna lyder: "Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden? – Globala epidemier; Ekonomisk kris", med svarsalternativen "Mycket oroande", "Ganska oroande", "Inte särskilt oroande" och "Inte alls oroande".

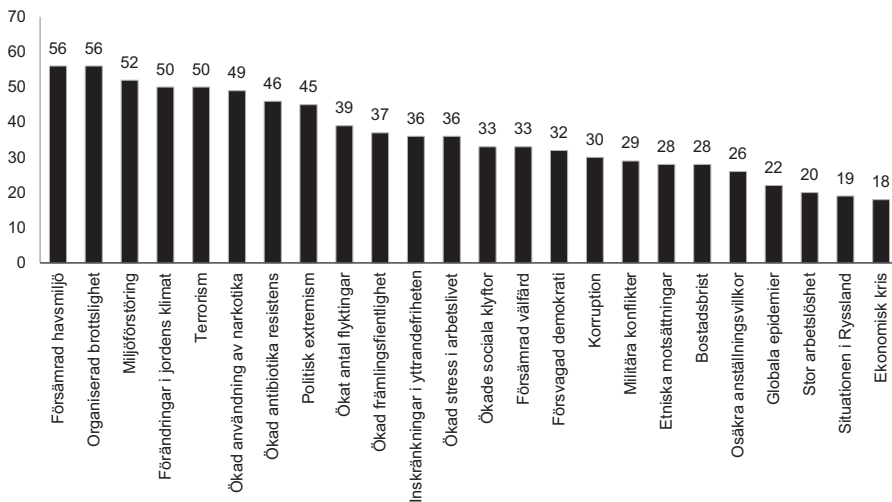
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986–2019.

På en annan punkt har det emellertid funnits viss likhet i Roslings och svenska folkets framtidsoro. Det gäller områden som på olika sätt rör klimat och miljö. Drygt hälften av befolkningen, 56 procent, uppgav 2019 att de upplevde försämrad havsmiljö som mycket oroande och en nästan lika stor andel oroade sig över miljöförstöring och klimatförändringar (figur 2). I hård konkurrens med försämrad havsmiljö, uttryckte 56 procent mycket stor oro för organiserad brottslighet. Medan oron för förändringar i klimat och miljö har legat på en relativt konstant nivå under den senaste tioårsperioden, har oron för den organiserade brottsligheten sett en kraftig uppgång på några få år. År 2016 uppgav 29 procent att detta var

en mycket oroande fråga vilket ska jämföras med 56 procent i den senaste SOM-undersökningen. Även terrorism ligger högt på svenskarnas oroslista och har så gjort under de senaste fem åren.

Bland övriga områden högt upp på orosradarn hittas bland annat oro för ökad användning av narkotika (49 procent) och ökad antibiotikaresistens (46 procent), områden som likt pandemier kan få mycket negativ effekt på människors hälsa. I viss mån kan ses ett samband i bedömningen av dessa frågor, men korrelationen är inte till närmelsevis så stor som för miljöfrågorna.¹ Vidare är omkring var tredje person mycket oroad över ökat antal flyktingar, ökad främlingsfientlighet, inskränkt yttrandefrihet, ökad stress i arbetslivet, ökade sociala klyftor, försämrad välfärd och försvagad demokrati. Längre ned på oroslistan hittas också oro för militära konflikter och etniska motsättningar, liksom bostadsbrist och osäkra anställningsvillkor.

Figur 2 Svenska folkets oro inför framtiden. Andel mycket oroade på 24 olika områden, 2019 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?" med svarsalternativen "Mycket oroande", "Ganska oroande", "Inte särskilt oroande" och "Inte alls oroande". I figuren redovisas svarsalternativet "Mycket oroande". Genomsnittligt antal svarande är ca 1 600.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

Kvar i listan är så de områden som i minst utsträckning upplevs som oroande. Med flera år av ekonomisk högkonjunktur i landet, är det egentligen inte särskilt förvånande att arbetslöshet och ekonomisk kris inte väcker oro på samma sätt som de områden som varit föremål för politisk debatt under senare år, som exempelvis miljö- och klimatfrågor, organiserad brottslighet och terrorism (figur 2). I nyhets-

medier samsades rapportering om rekordhöga koldioxidutsläpp, temperaturhöjningar och klimatdemonstrationer med nyheter om sprängningar, skjutningar och andra grova våldsbrott. Givet den pågående coronapandemin och dess konsekvenser för människors hälsa, försörjningsmöjligheter och fria rörlighet, är det rimligt att tro att människors orosskattning kommer att vara delvis en annan i 2020 års nationella SOM-undersökning.

Olika personer oroar sig olika mycket och tidigare studier har visat på tydliga gruppkillnader i människors samhällsoro (Solevid, 2017; Djerf-Pierre & Wägenerud, 2016). Oftast har den tydligaste skillnaden mellan olika gruppers orosbedömningar varit den mellan kvinnor och män, där kvinnor generellt ger uttryck för större oro än män (Djerf-Pierre & Wägenerud, 2016). Så är också fallet för de flesta av de områden som omfrågats i den nationella SOM-undersökningen 2019. Undantaget oron för ökat antal flyktingar, är kvinnor signifikant mer oroade för miljö- och klimatförändringar, brottslighet, hälsa, välfärd, situationen på arbetsmarknaden och svensk ekonomi (tabell 1). Samma mönster har framkommit även tidigare (se t.ex. Solevid, 2017). Starkast samband mellan oro och kön 2019 hittas på det område som i skrivandets stund är högaktuellt världen över: globala epidemier. Här är andelen mycket oroade dubbelt så stor bland kvinnor som bland män, 29 respektive 14 procent.

Andra mönster som kan utläsas i skillnaderna mellan olika samhällsgrupper, är att äldre oftast är mer oroade än yngre. Det gäller i synnerhet oron för organiserad brottslighet, antibiotikaresistens och ökat antal flyktingar (tabell 1). Bland människor över 65 år är andelen mycket oroade för brottslighet 75 procent jämfört med 34 procent bland yngre under 30 år. Även om frågan inte ger svar på vilken typ av organiserad brottslighet det handlar om, är det inte osannolikt att äldre i begreppet lägger in den brottslighet som i hög utsträckning riktar sig mot just den egna åldersgruppen, såsom bedrägerier och stölder. Den grupp som i störst utsträckning dock oroar sig för organiserad brottslighet är lågutbildade, vilka till stor del sammanfaller med äldregruppen, där 80 procent uttrycker mycket stor oro. Lågutbildade är också signifikant mer oroade över flyktingtillströmning, globala epidemier och stor arbetslöshet jämfört med högutbildade, medan högutbildade är mer oroliga för antibiotikaresistens och försvagad demokrati än lågutbildade.

Också partisympati har betydelse för graden av samhällsoro. Det handlar dels om att individer med olika partisympati generellt oroar sig olika mycket, dels om att oron kan knytas till partiernas fokusfrågor. Sverigedemokraternas sympatisörer har exempelvis visat sig vara mer oroliga än andra partisympatisörer (Solevid, 2017; Oscarsson & Solevid, 2015). Det är ett resultat som i viss mån fortfarande stämmer. SD-sympatisörer är mer oroade över ekonomi, arbetslöshet, flyktingar och organiserad brottslighet än andra partiers sympatisörer (tabell 1). Störst är skillnaderna för sista två områdena. 78 procent av SD-sympatisörerna är mycket oroade över organiserad brottslighet, vilket kan jämföras med omkring 35 procent

Tabell 1 Andel mycket oroade i olika samhällsgrupper, 2019 (procent)

	Försämråd havsmitjö	Organiserad brottslighet	Ökad antibiotika- resistens	Ökat antal flyktingar	Försämråd välfärd	Försvagad demokrati	Globala epidemier	Stor arbetslöshet	Ekonomisk kris
Kön									
Kvinnor	64***	60***	51***	39	34*	36***	29***	22***	21**
Män	47	51	40	38	31	29	14	17	14
Ålder									
16–29 år	56*	34***	33***	25***	32	25***	23*	19***	18
30–49 år	54	42	44	35	33	30	19	14	22
50–64 år	59	59	45	44	35	34	20	21	17
65–85 år	54	75	54	44	31	37	25	24	16
Utbildningsnivå									
Låg.	50	80***	38***	53***	33	28**	32**	26***	20
Medellåg	57	56	43	42	31	27	22	22	17
Medelhög	55	55	48	40	36	38	20	22	20
Hög	58	47	50	30	31	35	18	14	16
Hushållsinkomst									
<300 tkr	58	64**	46	43***	40***	38*	26***	28***	21**
301–700 tkr	56	56	47	42	32	31	24	20	20
>701 tkr	54	48	45	30	29	31	15	12	12
Boendeområde									
Landsbygd	55	61***	50	45**	30	33	23	15	20
Mindre tätort	52	61	48	44	35	32	20	22	14
Stad/större tätort	57	55	45	35	31	33	23	21	17
Storstad	57	47	43	36	38	32	20	19	22
Ideologi									
Klart till vänster	70***	40***	47*	23***	40	44*	32**	23*	20*
Något till vänster	63	51	50	23	31	35	18	17	14
Varken vänster/höger	56	54	46	41	35	34	23	23	18
Något till höger	50	57	44	43	28	27	19	14	17
Klart till höger	46	78	44	66	37	32	21	25	22
Partisympati									
V	71***	35***	49	23***	47	47**	29**	22	18*
S	57	58	46	26	31	34	21	21	17
MP	73	37	48	16	24	32	23	17	9
C	62	36	49	19	15	32	16	8	13
L	59	52	43	22	26	34	25	12	19
KD	43	71	47	50	29	28	19	18	13
M	49	60	42	47	30	25	19	18	16
SD	48	78	47	84	46	39	21	29	29
Mellanmänsklig tillit									
Höglitare	58***	49***	48	31***	27***	33	21	16***	13***
Medellitare	54	56	42	37	33	30	19	20	17
Låglitare	55	68	53	57	47	39	28	29	29

Kommentar: Frågan lyder: "Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?". Svarsalternativen är "Mycket oroande", "Ganska oroande", "Inte särskilt oroande" och "Inte alls oroande". I figuren redovisas svarsalternativet 'Mycket oroande'. Minsta antal svarande på gruppnivå är 74 (Liberalerna). *p=0,05; **p=0,01; ***p=0,00.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

av sympatisörer till Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Centerpartiet. Även Kristdemokraternas sympatisörer uttrycker stor oro i frågan, 71 procent. Mest noterbart är dock den högre oron bland SD-sympatisörer för ökat antal flyktingar där 84 procent uppger att de är mycket oroade, en nivå som varit relativt konstant över tid. Minst oroliga i denna fråga är sympatisörer till Miljöpartiet och Centerpartiet, 16 respektive 19 procent. Ytterligare en grupp som utmärker sig genom att ha en relativt högre orosnivå, är Vänsterpartiets sympatisörer. Det gäller i detta fall oron för försämrade havsmiljö och försvagad demokrati, där andelen oroade uppgår till 71 respektive 47 procent.

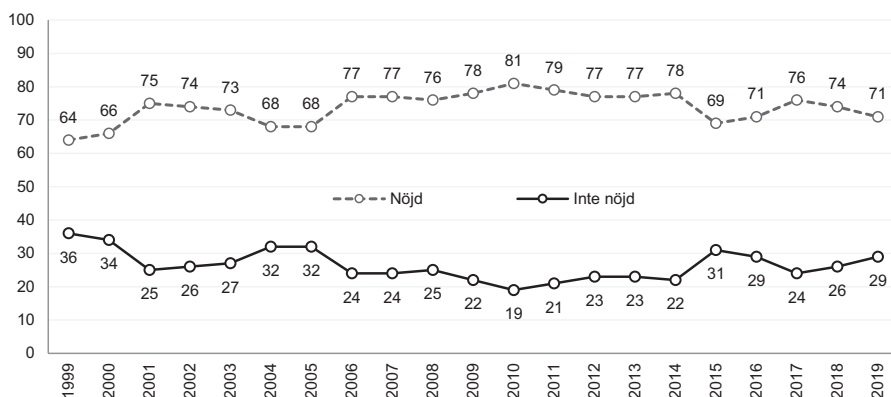
Avslutningsvis kan också konstateras att graden av mellanmänsklig tillit påverkar individens upplevelse av oro. Personer med låg tillit till andra människor är generellt mer oroliga än tillitsfulla personer. Det gäller framför allt oron för organiserad brottslighet, flyktingar, försämrade välfärd, arbetslöshet och ekonomiska kriser, där andelen oroade låglitare är mellan 10 till 20 procentenheter högre än andelen oroade höglitare (tabell 1).

Avtagande nöjdhet med demokratin?

År 2021 firar den svenska demokratin 100 år. Det har då hunnit gå ett sekel sedan den allmänna rösträtten för *både* kvinnor och män slogs fast i den svenska grundlagen och som de första kvinnorna, fem till antalet, valdes in i riksdagen. Sedan dess har valdeltagande i de flesta fall varit högt och sedan 1960 har det hittills aldrig understigit 80 procent (Oscarsson, 2016). Möjligheten att välja vilket parti, och under senare år även vilken kandidat, som ska representera den egna politiska uppfattningen är onekligen viktig för en stor del av befolkningen. Det höga valdeltagandet skulle kunna ses som ett gott tecken på att medborgarna upplever det demokratiska systemet i Sverige som relevant och trovärdigt. Men det demokratiska systemet omfattar förstås mycket mer än de allmänna valen till riksdagen, regioner, kommuner och EU. Det innefattar även sådant som offentliga myndigheter, rättsväsendet och samhällsservice. Det finns många frågor som kan användas för att ta tempen på medborgarnas upplevelse av tillståndet i landet, däribland uppfattningen om hur väl den svenska demokratin fungerar. Denna fråga ingår också i den nationella SOM-undersökningen.

Det sammantagna mönstret över tid är att majoriteten av den svenska befolkningen har varit nöjda med demokratin i Sverige. Viss fluktuation har kunnat ses över tid. Exempelvis sjönk andelen nöjda under 70 procentsnivån i slutet av 1990-talet, 2004–2005 och 2015 (figur 3). Det senare tillfället sammanfaller med det år då stora flyktingströmmar nådde Europa och Sverige. Nöjdheten ökade därefter fram till 2017, för att sedan återigen minska något. I 2019 års undersökning uppgav 71 procent att de var ganska eller mycket nöjda med demokratin i Sverige.

Figur 3 Nöjdhet med demokratin, 1999–2019 (procent)

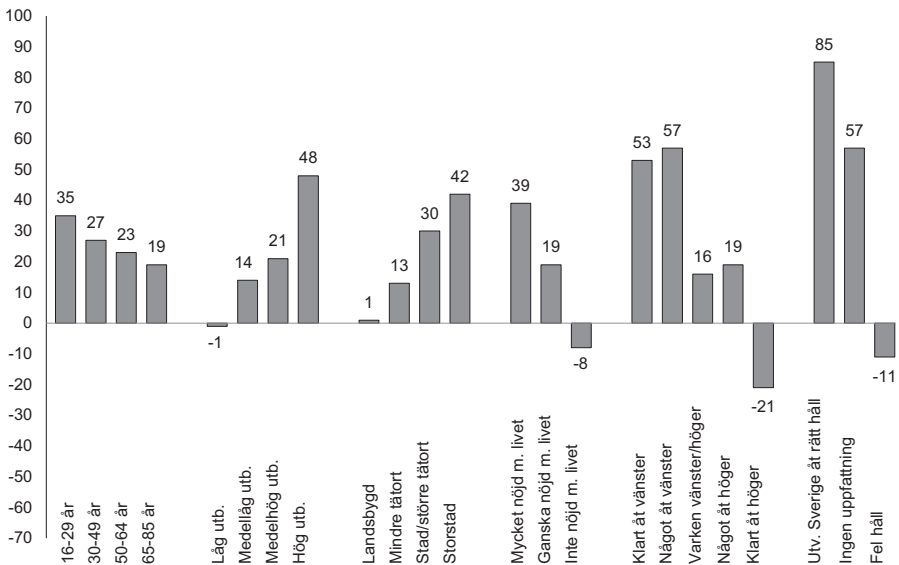
Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, hur nöjd är du med demokratin i" med svarsalternativen "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Inte särskilt nöjd" och "Inte alls nöjd". Svarsalternativen har slagits samman till "Nöjd" respektive "Inte nöjd". Figuren baseras på samtliga som besvarat frågan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1999–2019.

Även om den generella nöjdheten med demokratin i Sverige förefaller stor, finns det skillnader mellan olika samhällsgrupper. Jämförelsen mellan olika grupper redovisas här i form av åsiktsbalans, vilken beräknas genom att från andelen nöjda dra bort andelen som inte är nöjda inom respektive grupp. I grupper där andelen nöjda är större än andelen som inte är nöjda kommer åsiktsbalansen att bli positiv och i grupper där andelen inte nöjda dominerar blir åsiktsbalansen negativ. Ju närmare 0 åsiktsbalansen ligger, desto mer jämstora är de båda grupperna.

Sett till ålder ökar andelen nöjda ju yngre individerna är. Bland 16–29-åringar är åsiktsbalansen +35 medan den bland 65–85-åringar är +19 (figur 4). I båda grupperna dominerar dock andelen nöjda. Vidare är högutbildade och boende i storstäder mer nöjda än lågutbildade och boende på landsbygden. I de två senare grupperna är andelen inte nöjda ungefär lika stor som andelen nöjda, vilket resulterar i en åsiktsbalans runt nollstrecket. Fler jämförelser mellan landsbygds och storstadsbor, bland annat med avseende på nöjdhet med demokratin, görs också i Gissur Ó Erlingsson, Henrik Oscarsson och Richard Öhrvalls kapitel "Landsbygden slår tillbaka?" i den här boken.

Figur 4 Nöjd med demokratin i Sverige, efter ålder, utbildning, nöjdhet med livet, ideologi samt åsikt om utvecklingen i Sverige, 2019 (balansmått)

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, hur nöjd är du med demokratin i Sverige?" med svarsalternativen "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Inte särskilt nöjd" och "Inte alls nöjd". Balansmättet anger andelen "Nöjd" minus andelen "Inte nöjd" och går mellan +100 (alla är nöjda) och -100 (ingen är nöjd). Beräkningen baseras på de som besvarat frågan. Fråga om nöjdhet med livet har svarsalternativen "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Inte särskilt nöjd" och "Inte alls nöjd". I figuren är "Inte särskilt nöjd" och "Inte alls nöjd" sammanslagna till "Inte nöjd med livet". Frågan om utvecklingen i Sverige lyder: "Allmänt sett, går utvecklingen i Sverige åt rätt eller fel håll" med svarsalternativen "Åt rätt håll", "Åt fel håll" samt "Ingen uppfattning". Signifikansnivån är $p = 0,00$ för samtliga grupper utom ålder. Minsta antal svarande är 312 (utvecklingen i Sverige går åt rätt håll).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019.

Som i så många andra sammanhang spelar den personliga livstillfredsställelsen roll för nöjdheten med demokratin. Mest nöjda är de som också är nöjda med livet i största allmänheten (+39) och minst nöjda är omvänt de som inte är nöjda med sina liv (-8) (figur 4). Det må dock vara osagt om det är situationen i samhället som bidrar till känslor av missnöjsamhet med livet eller om det är den personliga livssituationen som frambringar mörka skyar. Möjligen är det framför allt det sistnämnda. Forskning har exempelvis kunna visa att den personliga livssituationen spelar roll för hur medborgarna bedömer politiska institutioner (Esaiasson, Dahlberg & Kokkonen, 2019).

Det största åsiktsskillnaderna hittas emellertid när faktorer som subjektiv vänster-högerideologi och skattning av utvecklingen i Sverige tas i beaktande. Det är i sig

inte särskilt anmärkningsvärt, då bedömningar av den pågående samhällsutvecklingen tillsammans med framtidsbedömningar ofta har en politisk resonansbotten (jfr Holmberg & Weibull, 2002). Det gäller även för nöjdheten med demokratin. Människor som står ideologiskt till vänster är betydligt mer nöjda med demokratin i (+53 respektive +57) jämfört med människor som placerar sig i mitten eller något till höger (+16 respektive +19) (figur 4). Störst är dock skillnaden i förhållande till dem som står ideologiskt klart till höger, där en majoritet uppger att de inte är nöjda med demokratin i Sverige (21). Partisympati redovisas inte i figuren, men det kan nämnas att skillnaderna här är störst mellan sympatisörer till Liberalerna och Centerpartiet (+63 och +65) och sympatisörer till Sverigedemokraterna (-60). Det här är långt ifrån den enda frågan där Sverigedemokraternas sympatisörer skiljer ut sig i förhållande till andra partisympatisörer, vilket även framkommer i Patrik Öhbergs kapitel ”10 år med Sverigedemokraterna”.

Ytterligare indikationer på hur allmänheten upplever det svenska samhället presenteras i Johan Martinsson kapitel ”Vart är Sverige på väg?”, där analyser bland annat görs av frågan om i vilken riktning Sverige håller på att utvecklas. Bilden som målas upp är dyster. Sex av tio svenskar menar att utvecklingen i Sverige går åt fel håll, en andel som också har ökat över tid.

Manifestar svenskarna sin oro i politisk handling?

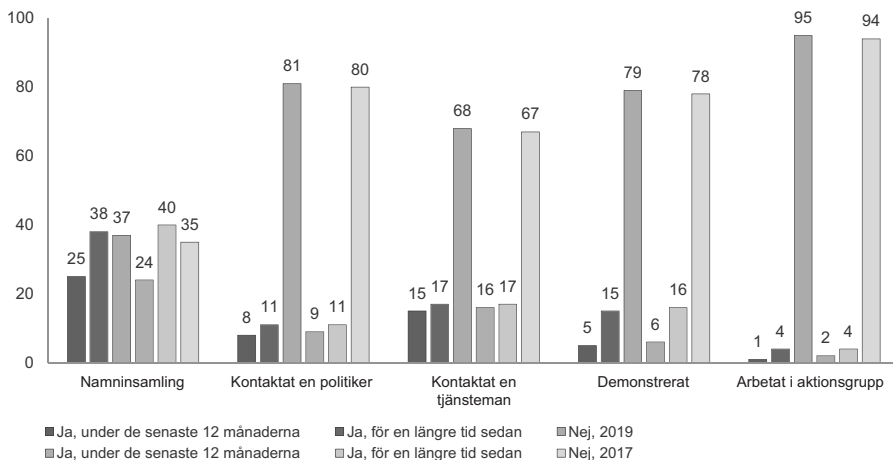
Frågan är om det ligger och pyr i det svenska samhället och om det inneburit att människor blivit mer benägna att försöka påverka beslutsfattarna? Allmänna val är en möjlighet för alla och envar att göra sin röst hörd och tillvara sina demokratiska rättigheter och är också det enskilt största kollektiva evenemanget i demokratiska samhällen. Men det är inte bara valen som erbjuder möjlighet till påverkan. I SOM-undersökningarna ställs det frågor om människor har agerat i någon politisk sakfråga under det senaste året eller tidigare år. För att kunna bedöma människors eventuella större politiska engagemang, eller brist på detsamma, jämför vi inställningen 2019 till hur det såg ut 2017.

Figur 5 avslöjar att svenskarnas politiska engagemang varken har ökat eller minskat mellan 2017 och 2019. Det vanligaste sättet att agera politiskt i en sakfråga är att skriva under en namninsamling. Det har 25 procent av svenskarna gjort 2019 respektive 24 procent 2017 (figur 5). Att ta kontakt med en politiker är däremot inte alls lika vanligt. Endast åtta (2019) och nio (2017) procent sätter sig ner för att kommunicera med en folkvald representant. Svensken verkar i mycket större utsträckning ta kontakt med en tjänsteman för att försöka agera politiskt. Det är nästan dubbelt så många som kontakter en tjänsteman i jämförelse med en politiker. Det finns inte någon självklar tolkningen för hur resultaten ska förstås. En tolkning är att svenskarna är väl införstådda med den svenska förvaltningsmodellen och därför vänder sig direkt till de personer som har att fatta konkreta beslut. En annan tolkning är att svensken är mindre övertygade om att det är politikerna

som sitter på den verkliga makten och därför väljer att direkt kontakta dem som de menar fattar de avgörande besluten.

I ett annat av bokens kapitel undersöks om det finns någon Greta-effekt gällande människors miljöattityder (se Sverker C. Jagers, Henrik Oscarsson, Simon Mattis och Sara Perssons kapitel "How dare you? Greta-effekter på svensk miljö- och klimatopinion"). Författarna kan inte finna någon sådan. Även i figur 5 kan vi notera att någon Greta-effekt är svår att upptäcka. Det är nämligen inte en större andel människor som har gått ut på gator och torg för att demonstrera under 2019 än vad som var fallet 2017. Greta Thunberg skapade ur det perspektivet inte någon folkrörelse. När det gäller deltagande i aktionsgrupper ger det heller inte någon indikation på att svenska folket ligger i startgroparna för att agera. Det var bara en procent av de svarande som uppgav att de arbetat i en aktionsgrupp 2019, mot två procent 2017. Den samlade bilden är att svenskarna i huvudsak har ändrat sina attityder i ett antal centrala frågor om hur det går för landet Sverige. Det verkar emellertid inte vara så att svenskarna har vidtagit några åtgärder för att manifesteras sin oro eller inkommit med kritik till beslutsfattarna. Politikerna får varken fler medborgarkontakter eller möts av fler demonstrationer, inte heller växer det fram fler aktionsgrupper. Än så länge, ska vi kanske tillägga. Svenskarna är oroade över försvagade demokrati. Men är det möjligen så att de själva är med och bidrar till detta?

Figur 5 Andelen som har agerat i politiska frågor, 2017 och 2019 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "Det finns olika sätt att agera i samhälleliga och politiska frågor. Har du själv gjort någon av följande saker?" "Skrivit under en namninsamling", "Kontaktat en politiker", "Kontaktat en tjänsteman", "Deltagit i en demonstration", "Arbetat i aktionsgrupp". Svartalternativen är "Ja, under de senaste 12 månaderna", "Ja, för en längre tid sedan" samt "Nej". Minst antal svarande är 1 630.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017 och 2019.

Regntunga skyar

I en värld där gamla principer och förhållningssätt som genom ett vingslag kastats omkull, har vi genom 2019 års nationella SOM-undersökning kunnat notera rörelser som ger ytterligare anledning till oro för den samtid vi befinner oss i. På flera områden råder förvisso stabilitet, men även små förändringar kan på kort tid torna upp sig till mörka, regntyngda moln, i synnerhet vid jämförelser och förutsättningar över generationsgränser. Den så aktade mellanmännsliga tilliten i Norden, eller ”det nordiska guldets” (Andreasson, 2017), som enligt många är en förutsättning och själva anledningen till vårt höga välbefinnande skiljer nämligen åt mellan generationer. I 2019 års nationella SOM-undersökning svarar den yngsta generation Z (födda efter 1995) för den lägsta graden av tillit till sina medmänniskor (medelvärde = 5,58²), att jämföra med millenniegenerationen (medelvärde = 6,18³) vilken omfattar individer som är födda från brytpunkten mellan 1970- och 1980-talet och fram till mitten av 1990-talet. Tidigare generationer är mer lika varandra, exempelvis ligger generation X (födda mellan cirka början av 1960-talet och 1980) på ungefär samma tillitsnivå (medelvärde = 6,64⁴) som ”boomers” (medelvärde = 6,67⁵). Framtiden får utvisa men enligt skolan om socialt kapital bygger samhällets framgångar till mycket stor del på mellanmännslig tillit.

När vi fortsätter in i 2020-talet är det därmed inte med samma optimism som rådde bara tio år tidigare. Sverige hade klarat den ekonomiska krisen galant (med hjälp av grundläggande keynesiansk ekonomisk teoribildning som innebär stimulansåtgärder när ekonomin går ner) och internationell press intresserade sig för svenskarnas förmåga att hantera samhällsutmaningar. Det är emellertid alltid vanskligt att uttala sig om lyckade strategier genom att studera överlevaren eller vinnaren, då ignorerar man för det första komplexitet och för det andra slumpens påverkan. Hur som helst, den så omtalade Sverige-bilden var positiv och vi fick berätta för alla som ville lyssna att ”In Sweden, we have a system”. Idag är det inte samma klara lyster kring Sverige-bilden. Omvärlden ifrågasätter strategin kring corona, gängvåldet har nått internationell ryktbarhet och svenska politiker behövde 131 dagar för att bilda regering efter senaste valet. När vi blickar mot horisonten är det inte konturerna av en uppåtstigande sol som möter ögat. Istället ser vi ett polariserat samhälle med oklara politiska allianser som ska ta sig an de stora samhällsutmaningarna.

Noter

¹ Korrelationen (Pearsons r) mellan oro för globala epidemier och ökad användning av narkotika är 0,25, mellan miljöförstöring och förändringar i jordens klimat 0,72 och mellan miljöförstöring respektive förändringar i jordens klimat och försämrade havsmiljö 0,58 respektive 0,52. Signifikansen är i samtliga fall $p=0,000$.

² 95% CI 5,42–5,74.

³ 95% CI 6,08–6,27.

⁴ 95% CI 6,53–6,73.

⁵ 95% CI 6,59–6,74.

Referenser

- Albertson, Bethany & Shana K. Gadarian (2015). *Anxious politics: Democratic citizenship in a threatening world*. Cambridge University Press.
- Andreasson, Ulf (2017). *Tillit – det nordiska guldet*. Nordiska ministerrådet. ANP 2017:790. <http://dx.doi.org/10.6027/ANP2017-731>
- Djerf-Pierre, Monika & Lena Wängnerud. (2016). Gender and sociotropic anxiety: Explaining gender differences in anxiety to social risks and threats. *International Journal of Public Opinion Research* 28(2): 217–240. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edv009>
- Eriksson, Lina M. (2017). *Natural Disasters and National Election: On the 2004 Indian Ocean Boxing Day Tsunami, the 2005 Storm Gudrun and the 2006 Historic Regime Shift*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Esaiasson, Peter, Dahlberg, Stefan & Andrej Kokkonen (2019). In pursuit of happiness: Life satisfaction drives political support. *European Journal of Political Research*. doi:10.1111/1475-6765.12335
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2002). Det våras för politiken. I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik (2016). *Flytande väljare*. Demokratistatistik rapport 21. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Oscarsson, Henrik & Maria Solevid (2015). Sverige oroar sig. I Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Rosling, Hans, Rosling, Ola & Anna Rosling Rönnlund (2018). *Factfulness*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sennerö, Johan (2020, 4 juni). Förtroendet för regeringen och Folkhälsomyndigheten rasar i ny mätning. *Sveriges Television*. Hämtad 2020-06-04 från <https://www.svt.se/nyheter/fortroendet-for-regeringen-och-folkhalsomyndigheten-rasar-i-ny-undersokning>
- Solevid, Maria (2017). ”Vi måste ta människors oro på allvar”. I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.